

nogen overlevering. Lis Jacobsen har derfor med rette udelukket de to Svend-stene fra de egentlige historiske mindesmærker, da de ikke paa nogen maade kan tjene til at give runestenenes relative kronologi en absolut datering. De maa tværtimod selv placeres i tid ud fra runologiske kriterier.

Til slut skal det understreges, at undersøgelsen er foretaget ud fra den forudsætning, som ogsaa er anlagt af Erik Moltke, at Skarde-stenens Svend er samme hirdherre som kong Svend paa Erik-stenen. Identiteten mellem de to er meget sandsynlig: samme sted og samme runologiske trin samt begge hirdleder ved en kamp om Hedeby. Fuld sikkerhed for identitet foreligger der dog ikke, men forkaster man denne forudsætning og regner med, at Skarde-stenens Sven eventuelt kan være en anden end Erik-stenens kong Svend og muligvis vidne om en helt anden hændelse, da bliver situationerne saa almene og intetsigende, at Skarde-stenen kan indpasses i enhver vestlig vikingefærd, foretaget af en kong Svend, mens Erik-stenen har utallige muligheder.

II. RUNOLOGISK DATERING

AF

ERIK MOLTKE

TILSYNELADENDE i brændpunktet af vikingetiden og i centrum af Danmarks runestensmode står to typiske runesten, der hører så nøje sammen i sted og formodentlig også i tid, at man eenstemmig har vedtaget, at de hentydede til een og samme begivenhed, således at den Sven, der omtales på Haddeby 1 (Erikstenen, tidligere kaldt Hedebystenen), måtte være identisk med *kong* Sven på Haddeby 3 (Skardestenen, tidligere kaldt Danevirke- eller Bustorfstenen), og den død *ved* Hedeby, som nævnes på Haddeby 3, skulle derfor have fundet sted under den belejring af Hedeby, der omtales på Haddeby 1. Hvordan det nu end forholder sig med disse spørgsmål, er der et andet, hvorom der ikke hersker enighed: Hvem er den konge, der kaldes Sven på Haddeby 3? Er der tale om Sven Tveskæg (ca. 985–1014), eller er kongen Sven Estridsøn (1044(47)–1074)?

Indskrifterne på de to sten lyder:

Haddeby 1

Side A: × þurlf × risþi × stin × þansi ×
                       × himþigi × suins × eftir ×
                       erik × filaga × sin × ias × uarþ

A

B

HADDEBY 1
(Erik-stenen)

A

B

HADDEBY 3
(Skarde-stenen)

Side B: : tauþr × þa × trekiar
 satu × um × haiþa × bu

Samstavsrunerne: × ian : han : uas : sturi : matr : tregR ×
 × harþa : kuþr ×

Thorulv, hirdmand hos Sven, rejste denne sten efter sin fælle Erik, som fandt døden, da »drenge« belejrede Hedeby; og han var styresmand, en meget velbyrdig »dreng«.

Haddeby 3

Side A: : suin : kunukR : sati :
 stin : uftir : skarþa
 sin : himþiga : ias : uas :
 : farin : uestr : ian : nu :

Side B: : uarþ : tauþr : at : hiþa : bu

Sven konge satte sten efter sin hirdmand Skarde, som havde været vestpå [ø: til England], men nu fandt døden ved Hedeby.

Angående de forskellige meninger om stenenes historiske tilknytning (se i øvrigt Aksel E. Christensen ovenfor s. 302ff.) citerer jeg fra litteraturlisten i *Danmarks runeindskrifter*¹: J. Chr. Jürgensen og I. M. Schultz (1799): ca. år 1000, jfr. Ekehards flugt fra bispedømmet. – Rafn (1856): Sven måske Estrids søn. – Rafn (1859): Sven = Sven Tveskæg. – Thorsen (1864): ca. 1000, Sven = Sven Tveskæg. – Stephens (1867–68): Sven snarest Estrids søn. – Wimmer (1892): Erik Sejrsæl ødelægger Hedeby, der generobres af Sven Tveskæg ca. 995–96; henvisninger til Ekehards klage. – Biereye (1909): som Wimmer, men lader Sven Tveskæg kæmpe mod Olav Skotkonge. – Lauritz Weibull (1911): usikkert, hvem Sven konge er. – Curt Weibull (1921): ingen historisk sikkerhed for, at Hedeby er erobret af Erik Sejrsæl, men at byen er ødelagt ca. 1000, fremgår af Ekehards klage. – Arup (1925): ca. 1000 ødelægger Sven Tveskæg sin egen by Hedeby. – Sune Lindqvist (1926): ca. 1000 ødelægger Sven Tveskæg den svenske by Hedeby. – Steenstrup (1927): Ekehards klage hentyder ikke til Hedeby, men til Aldenburgs ødelæggelse; Haddeby I sigter til de danskes tilbageerobring af Hedeby under ledelse af Sven Tveskæg 982–83. – la Cour (1931): uddybning af Steenstrup 1927. – Lis Jacobsen (1932): datering 1000–1050; uvist, hvilken belejring der sigtes til; ingen hjemmel for at identificere Sven på den ene sten med kong Sven på den anden. – Lis Jacobsen (1935): „drenge“ = norske krigere;

¹ Danmarks runeindskrifter ved Lis Jacobsen og Erik Moltke, under medvirken af Anders Bæksted og Karl Martin Nielsen, Kbh. 1942, s. 6 f. og 10. – I det følgende forkortet DR.

belejringen sigter snarest til Harald Hårderådes erobring af Hedeby 1051; Sven på Haddeby 1 vistnok identisk med kong Sven (Estridsøn) på Haddeby 3. – I DR hedder det sp. 10 om Haddeby 3: Historisk datering: kong Sven = Sven Tveskæg ell. Sven Estridsøn, hvor den første angiver Moltkes, den anden Lis Jacobsens standpunkt.

Formålet med denne artikel er nu på rent runologisk og sprogligt grundlag at vise, hvem af de to konger – Tveskæg eller Estridsøn – Skardestenen hentyder til samt undersøge mulighederne for, at de to runeindskrifter hentyder til samme begivenhed, en belejring af Hedeby, således at historikerne kan få et sikkert grundlag for deres slutninger. Ganske vist er det vanskeligt at datere runeindskrifter fra vikingetiden blot nogenlunde snævert. Men selv usikkerheden har sine grænser – også inden for runologien. I dette tilfælde er forholdene så klare, at man helt kan udelukke den ene af de i den standende diskussion nævnte konger.

Som det ses af ovenstående litteraturudrag, har Sven Estridsøn-teorien kun to tilhængere, Stephens og Lis Jacobsen, idet Rafn i anden omgang sluttede sig til Sven Tveskægs tilhængere. Vi ser her bort fra fantasten Stephens og kan koncentrere os om Lis Jacobsens indlæg i diskussionen, så meget mere opmærksomt som hun var den, der først ryddede op i de såkaldte historiske indskrifter og trak skarpe linjer op for det runologiske dateringsgrundlag.

I to afhandlinger har Lis Jacobsen gjort rede for de to indskrifter, først i Scandia 1932 i den grundlæggende afhandling om *Vikingetidens „historiske“ danske Runeindskrifter*; her gjorde hun endegyldigt op med Wimmers altfor snævre runologiske dateringer. Efter at have gengivet indskriften på Erikstenen skriver Lis Jacobsen s. 113: „Her omtales altsaa en Belejring af Hedeby, som – da Indskriften er dansk – maa formodes at have fundet Sted fra dansk Side, hvad der forudsætter en fremmed Besættelse af Byen. En historisk Fastsættelse af denne Begivenhed er ikke paa Grundlag af det Kildemateriale, vi er i Besiddelse af, mulig“. Antagelsen, at den på stenen nævnte Sven skulle være identisk med kong Sven på Skardestenen, afvises, ligesom identiteten af de to begivenheder, der er omtalt i de to indskrifter (s. 115): „der er intet Holdepunkt for, at Skarde er faldet i Kamp; han kan lige saa godt være omkommet ved Ulykke eller død af Sot i Nærheden af Hedeby, da han vendte tilbage fra sit Togt . . . men et saadant Togt kan have fundet Sted saavel under Svend Tveskæg som under Svend Estridsøn . . .“. Lis Jacobsens undersøgelser af de runologiske kriterier giver følgende resultat: Epigrafien fra Jelling-gruppens tid har i de to indskrifter nået et nyt udviklingstrin

med de stungne runer; korsskille tegn anvendes på Erikstenen, de længere præpositionsformer eftir, uftir står i modsætning til Jelling-gruppens aft, uft; ud fra runologiske kriterier kan man derfor ikke komme til andet resultat, end at indskrifterne er adskilligt senere end Jellingstenene. S. 118 konkluderes: „Vi har ... i Øjeblikket intet Middel til at afgøre, om Indskrifter af Hedeby-Stenenes Type tilhører f. Ex. Tiden omkr. 1000 eller Tiden omkr. 1050“. Hvad de to sten angår, da „maatte man datere Stenene til forskellig, ikke til samme Tid: Danevirke-Stenen [Skardestenen] som den ældste, Hedeby-Stenen [Erikstenen] som yngre end hin“. Denne sidste slutning bygger på en ren statistisk optælling af de stungne runer i de to indskrifter, hvoraf Skardestenen kun har een stungen e-rune og een stungen g-rune, „men l for e og f for g er bevaret i 6 Tilfælde; paa Hedeby-Stenen synes Udviklingen videre fremskredet, her er e brugt i 4 Ord, g i 3, overfor 8 med Bevaring af de gamle Tegn“.

Det næste indlæg om emnet leverer Lis Jacobsen i samme tidsskrift 1935: *Runeindskrifternes vidnesbyrd om kampene omkring Hedeby*. Det, der vedkommer os, er følgende: I Festskrift til Kristian Erslev 1927 søger Steenstrup at vise, at Ekkehards klage over de barbariske plyndringer i hans bispedømme „lige så godt eller snarere kunde henvise til plyndringer af Aldenburg i Wagrien“ (end som tidligere antaget til Hedeby); i konsekvens heraf sluttede Steenstrup, at den på Erikstenen omtalte belejring var identisk med de danskes tilbageerobring af Hedeby 983; de danskes fører skulle da have været den senere konge Sven Tveskæg. Dette historiske standpunkt kan Lis Jacobsen ikke anerkende; hun giver sine modbeviser og spørger: når indskriften ikke kan sigte til 983, hvortil sigter den da (s. 71)? Med henvisning til sin forrige afhandling fæster hun sig særlig ved de punkterede runer, om hvilke man må slutte, at de „først er blevet tilegnet af danske runemestre ved den fortsatte og livlige forbindelse med England under Sven Tveskæg og Knud den Store“. „Næste gang kilderne melder om urolighe der ved Hedeby er o. 1050, da Harald Hårderåde overfalder byen og sætter ild på den for derpå at stikke til søs med byttet, forfulgt og indhentet af kong Sven“. Det forekommer nu Lis Jacobsen (s. 73) „lidet sandsynligt, at hverken norrøne eller tyske eller senere danske kilder skulde nævne en besættelse af Hedeby i slutningen af 10. eller 1. halvdel af 11. årh. med påfølgende tilbageerobring, hvis Hedeby virkelig havde været i fjendevold“ – nemlig hvis Hedeby mellem 983 og 1043 havde været på fremmede hænder for derefter at blive erobret tilbage af danerne. De 'dreng', der belejrede Hedeby, må derfor have været Harald Hårderådes norske 'dreng'. „Et samlet hensyn til de

sproglige og historiske forhold synes mig [L.J.] at give grundlag for en identificering af den belejring, der omtales på Hedeby-stenen, med det i skjaldekvadene skildrede norske angreb på byen“ 1051. Erikstenens Sven må da naturligt opfattes som identisk med kong Sven (Estridsøn) på den anden sten; herefter, da Lis Jacobsen nu opfatter *warþ døþr* som hentydende til en voldsom død, bliver det naturligt at identificere begivenhederne i de to indskrifter, idet det er mindre sandsynligt, at Skarde-stenen hentyder til slaget på Lyrskov hede 1043, eftersom Sven betegner sig med kongenavnet.

Der spores en tydelig udvikling i synspunkterne fra afhandlingen 1932, hvor det gjaldt om at gøre dateringerne så usikre som muligt over for Wimmers alt for store sikkerhed. Stenene regnes nu (1935) for samtidige, Sven på den ene sten identificeres med *kong* Sven på den anden, skønt det kun tre år før hed (s. 114): „Hvorfor i Alverden skulde derfor den Høvding Svend, hos hvem Tolv var Hirdmand, være den samme som den danske Konge – selv om Stenen omhandlede samme Begivenhed. Og er dette Tilfældet?“ Og mens Lis Jacobsen i 1932 ikke ad historisk vej kunne tidfæste indskrifterne andet end til enten Sven Tveskæg eller Estridsøn og på runologisk grundlag kun kunne sætte stenene til 1000–1050, tager hun nu ikke i betænkning at placere dem efter 1051 og knytte dem til en historisk begivenhed. Den egentlige begrundelse for denne historiske tidsfæstelse er Steenstrups ovenfor nævnte teori om Aldenburg som biskop Ekkehards sæde, idet Lis Jacobsen ikke har ført nye runologiske argumenter i marken for sit nye standpunkt.

Mens Lis Jacobsens rummelige datering i afhandlingen 1932 retfærdiggjordes af hele indlæggets karakter og synspunkter, savner man i 1935-afhandlingen *den runologiske kontraprove*, der skal vise, om det virkelig er holdbart at sætte to indskrifter af et så umiddelbart alderdommeligt udseende til et tidspunkt, hvor moden at rejse runesten efter den almindelige antagelse – også Lis Jacobsens – var ophørt i Danmark, men begyndt på Bornholm – og i Sverige. Thi 1935-afhandlingens standpunkt involverer, at disse to ‘klassiske’ indskrifter bliver samtidige med de ‘degenererede’ bornholmske sten, yngre end de svenske – og norske – Knud-sten, ja, yngre end de svenske Ingvar-sten.

Det er derfor på sin plads at foretage en undersøgelse, der ganske lader de historiske kilder ude af betragtning og udelukkende holder sig til runologiske kriterier: rune- og sprogformer, ornamentik og skriftordning og betragter de to stenes sammenhæng med andre indskrifter inden for samme periode og deres modsætningsforhold til den foregående og efter-

følgende type for endelig at trække linjerne over til Sverige i håb om at hente nogen hjælp der.

DE to indskrifter tilhører uimodsigeligt Efter-Jelling-typen, dvs. at de *typologisk* (men derfor ikke absolut) er yngre end den store Jellingsten, der i alt fald er rejst før Harald Blåtands død (senest 987).² Da rejseren af Skardestenen betegner sig som *kong* Sven, er der indholdsmæssigt en overvejende sandsynlighed for, at stenen også *absolut* er yngre end 987, selv om man ikke kan afvise den antagelse, at Sven, dersom det drejer sig om Tveskæg, havde taget kongenavn under de stridigheder, der til sidst førte til kong Haralds død.

Ortografien er meget konsekvent: monoftongering af *æi > e* er gennemført skrevet med *i* ikke *e*, hvorimod *e* anvendes for kort, sikkert åbent *e* i *uestr*. Derimod er den skrevne diftong bibeholdt i *tauþr* (for *tuþr*), skønt allerede Gorms Jellingsten fra før o. 950 har *þusi* for ældre *þausi*. Indskriften bruger også de gamle former *ias* og *uas* (for yngre *iaR* og *uaR*) og skelner rigtigt mellem brugen af *r* og *R*.³ Betragter man selve indskriften, er det tydeligt, at runerne er hugget ret skødesløst, men kraftfuldt ind i den grovkornede sten; de enkelte runer er ikke særlig kønne og upedantisk varierede i formerne; der er ingen famlen eller nølen, men heller ingen sirlighed.

Vender vi os nu til Erikstenen, træffer vi en rister af en helt anden type;

² I tidsskriftet *Grænsevagten*, 1952, s. 257 (jfr. *Kulturhist. leksikon for nordisk middelalder*, artikel *Ottonsk kunst*) har jeg nærmere begrundet min opfattelse for at datere den store Jellingsten til 960'erne. I en senere artikel vil jeg – efter fornyet undersøgelse af stenen – beskæftige mig med dette spørgsmål samt problemerne vedrørende indskriften: Er den planlagt og ristet sammen med billedudsmykning og ornamentik, eller er runerne ristet i to eller flere tempi? [Korrekturnote: I tidsskriftet *Kuml*].

³ Den eneste tilsyneladende anomali i denne regelmæssige indskrift er formen *ia n* med nasaleret *a*, idet dette ord ellers altid skrives *ia n* med den unasalerede *a*-rune; dog er der næppe nogen, der vil kunne nægte, at dette ord i risterens udtale kan have haft nasalering, som derfor er blevet skriftligt udtrykt. Der er imidlertid tre ting, der gør eller kan gøre sig gældende i runcindskrifternes ortografi: først og fremmest traditionen (det er den, vi finder i *tauþr* for *tuþr*), dernæst det talte sprog; det er det, der finder udtryk på Erikstenen i *þurlf risþi*, hvor *þurlf* ved sammenstødet med *risþi* har mistet sit slut-*r*. Det er ifølge denne indskrifts hele karakter hævet over tvivl, at risteren ville have hugget *þurlfR*, dersom dette ord fx. havde stået foran en anden konsonant end *r* eller foran en vokal. Af en eller anden grund har risteren under indhugningen haft begge ordene i øret eller munden på een gang med det resultat, at fonetikken har sejret over den ortografiske tradition. Endelig må man for det tredje regne også med den tendens, at hvert ord mellem skilletegnene – og det er vel det almindeligste – har dannet en isoleret helhed, udtalt for sig selv uden sammenhæng med naboordene og derfor med tryk; således kan det gå til, at et i den sammenhængende sætning trykløst småord som netop *en* under indristningen er udtalt trykstærkt, hvorved nasaleringen kan være blevet udpræget.

her er runerne sirligt prentede med regelmæssige former og mellemrum, og pladsen er tilsyneladende forud beregnet eventuelt ved afmaling af runerne inden indhugningen. Runografisk står de to indskrifter på ganske samme standpunkt, idet man ikke må lade sig narre af, at der på Erikstenen er ikke mindre end fire e-runer (eftir, erik, trekiar, tregar); thi det gælder for det første og de to sidste ord, at e-runen ligesom på den anden sten betegner en åben e-lyd, mens *e* af ældre *æi* (risþi) udtrykkes ved i-runen. Skrivemåden erik synes at stride mod denne konsekvens; her kan dog henvises til stavemåden *airikr* på Starupstenen i Haderslev amt, en af vore ældste runesten,⁴ en stavemåde der antyder en ældre form *ÆinrikR* og en overgangsform med relativt åben e-lyd. Imidlertid har vor rister een uregelmæssighed, som ikke kan bortforklares, nemlig *haiþa bu*, som han for konsekvensens skyld burde have ristet *hiþa bu* i overensstemmelse med Haddeby 3; her har traditionen (jfr. note 3) spillet ham et puds, og hans børnelærdom er løbet ham i hammeren.⁵

Afvigende fra kongestenen anvender Erikstenen korsskilletegnet, som er så karakteristisk for Efter-Jelling-typen; der forekommer også dobbelt-punkter som *skille*, i alt sex. En anden forskel er, at Erikstenen bruger det mere gammeldags *stin þanski*, mens kongestenen ganske ukancellimæssigt udelader *þanski*. Da Erikstenen også har den gamle form *ias* med *s* og *tauþr* med skrevet diftong, ligger stenene i det hele hinanden så nær, at der intet er i vejen for, at de kan være ganske samtidige, og i alt fald tør man med bestemthed fastslå, at de er ristet under den samme kong Sven, når valget kun står mellem Tveskæg og Estridsøn. Men er dette tilfældet, kan det da ikke også sandsynliggøres, at det er den samme begivenhed, der sigtes til med den enes: da 'drenge' sad om Hedeby og den andens: han blev død (∴ faldt) ved Hedeby? Erikstenen nævner en regulær belejring, Skardestenen omtaler ingen kamphandling, men glosen *werþa døþr* bruges som regel om en voldsom død. Vi står da over for to tilsyneladende helt samtidige indskrifter, af hvilke den ene meddeler, at en mand 'blev død' da 'drenge' sad om Hedeby, den anden, at en mand 'blev død' ikke i, men ved Hedeby; den sidste er rejst af den danske konge,

⁴ Jfr. ordlisten i DR sp. 646.

⁵ Såvel runer som ornamentik er utvivlsomt fra de ældste til de yngste indskrifter (ligesom på mange helleristninger) hugget ikke med mejsel, men med spidshammer. Det var først på et relativt sent tidspunkt i mine runcundersøgelser, jeg blev opmærksom på dette fænomen, der vistnok ikke er omtalt i DR. Jeg så det først på et gipsaftryk af Himmelstadlundstenen i Stockholms Historiska Museum, hvor de bredt hugne runer bærer spidshammerens tydelige mærker; jfr. i øvrigt Hobrostenen 1 DR fig. 319, Århusstenen 6 fig. 189, 191 og (knap så tydeligt på) Føvlingstenen fig. 74, der er en liggende, romansk gravsten.

som har været til stede med sin hird ved Hedeby. Hvorfor? Formodentlig i anledning af Hedeby's belejring. Hertil kommer, at de to sten i runologisk henseende er fremmede for Sønderjylland, idet Lis Jacobsen så rigtigt i DR sp. 1025 påviser, at stenene af Efter-Jelling-typen i Jylland alle grupperer sig nord for Århus. De to indskrifter kan derfor antages at være ristede af nørrejske ristere, der var til stede i Sønderjylland, ved Hedeby, i samme ærinde som Hans Majestæt. Det er derfor i denne forbindelse uden interesse, om Skarde er død ved et ulykkestilfælde, af sot eller er faldet i kamp, selv om det sidste vel turde være det sandsynligste. Han må have været til stede i forbindelse med den belejring, der omtales på Erikstenen. I det følgende vil de to indskrifter derfor blive behandlet under eet.

Som ovenfor omtalt tilhører de to indskrifter typologisk Efter-Jelling-gruppen, ligesom de sikkert også gør det absolut (jfr. s. 317). Denne gruppe fordeler sig ifølge artiklen Tidsfæstelse og typologi i DR fra ca. 1000 til ca. 1050. Disse to grænsetal er så nogenlunde grebet ud af luften. Det første er et 'rundt' tal, der egentlig blot angiver, at gruppen er yngre end den yngste Jellingsten, der i DR (sp. 79) får en „Historisk dat.: 2. halvdel af 10. årh. (983–85?)“ på meget omstridte og omstridelige præmisser (jfr. note 2). Efter-Jelling-gruppens begyndelsesårstal synes således at kunne trækkes adskillige år tilbage før år 1000.

Hvad det sidste årstal, o. 1050, angår, ligger sagen endnu dårligere. Thi efter Jellingstenene og Sven-stenene, hvis datering vi nu er i færd med at finde ud af, bliver de næste daterbare runebeskrevne genstande Sven Estridsøns runemønter (fra ca. 1070'erne) og den næste „historiske“ runesten Norra Åsumstenen, der er rejst i ærkebisp Absalons levetid (altså før 1201). Selv om en jævnføring mellem runestene og *metalmønter* er en sammenligning mellem heterogene størrelser, tyder den vidt fremskredne udvikling, runerne har nået på Sven Estridsøns mønter dog på, at runestensmoden ikke har strakt sig til 1070'erne, men man kan, som det forhåbentlig vil fremgå af det følgende, med større ret end o. 1050 ansætte sluttiden til o. 1025. Efter den tid er der næppe – bortset fra Bornholm – rejst mange runesten i Danmark. Men hvad enten man nu regner Efter-Jelling-perioden fra o. 1000–o. 1050 eller fra o. 975–1025, må spørgsmålet med hensyn til de to Sven-sten blive: hvor ligger de typologisk i gruppen, først, i midten eller sidst? Svaret bliver, at de ligger så fast forankrede i den ældste del, at de ikke behøver at være rejst ret mange år efter kong Haralds Jellingsten. Men det er en ny generation,

der taler gennem disse indskrifter med deres to stungne runer (e og g) og deres eftir-uftir-former over for Jellinggruppens ustungne i og k og aft-uft-præpositionerne. Og disse to ting opregner også alle forskellene. Der er ikke andre stungne runer, idet y-runen er ukendt for begge ristere (sturi-, bu); den i Jylland gammeldags m-rune Φ med rundt hoved over for denne landsdels yngre gaffelform Υ er bevaret. De gammeldags sprogformer med s er bevaret i ias og uas over for det yngre udviklingstrin iar og uar. På den skrevne diftong kan man ikke lægge større vægt. Begge indskrifter har gennemført monoftongeringen af $ei > e$ undtagen Erikstenen med dens haiþa bu over for kongestenens hiþa bu, en ortografisk vaklen, der findes på andre Efter-Jelling-sten; begge sten har derimod bibeholdt diftongen i tauþr, skønt allerede Gorms Jellingsten har þusi. Ligeegyldigt hvor stor betydning man vil tillægge disse forhold, så tyder de i alt fald ikke på ungdommelighed. Det samme gælder skriftretningen, de parallelt løbende linjer i plovfureorden; i sin ovennævnte artikel, Tidsfæstelse etc. i DR karakteriserer Lis Jacobsen ellers linjeordningen i denne periode med følgende ord: „I Efter-Jelling typen er den tidligere næsten eneherskende parallelordning nu på flertallet afløst af konturordningen“, dvs. indskriftbåndet følger stenens kontur. Beklageligvis ligger der ikke noget nøjere dateringsgrundlag i den specielle regelmæssige og uregelmæssige bustrofedon (plovfureordning), der benyttes i de to indskrifter.

Hvad angår udsmykningen, er kongesten uden ornamentik, mens Erikstenen anvender den i Jellinggruppen almindelige spiral, endda i dens klassiske form med to små tværstreger til hovedrammen. Det eneste nye ved stenenes udstyr er i virkeligheden krydsskilletegnene på Erikstenen, der dog også bruger det almindelige to-punkt-skille (der er det foretrukne inden for Jellinggruppen).

Alt i alt tør man da sige, at såvel sproglige som runologiske forhold enes om at sætte de to indskrifter så tidligt i Efter-Jelling-perioden som muligt; men det skal understreges, at der ikke hermed er ført noget bevis for, at stenene er rejst i Sven Tvetskægs tid, eftersom de her fremførte kriterier sporadisk kan findes i indskrifter, der viser typologisk ganske unge træk; bustrofedon findes sågar i periode 3 (391 Øster Marie 2). Vi må derfor vende os andetsteds hen for at få fast grund under fødderne med henblik på en absolut datering.

Vi tager da først til *Bornholm*, hvor de ældste runesten efter alles mening tilhører Sven Estridsøns tid. Der er aldrig givet nogen absolut begrun-

delse for denne mening, og det må derfor undersøges, om der blot er tale om et i luften svævende postulat.

Der findes ingen „historiske“ runesten på Bornholm, da den eneste, der burde kunne knyttes til de skrevne kilder, er et brudstykke, hvorpå titlen ærkebiskop forekommer; men navnet mangler. Indskriften på 405 Klemensker 7 lyder i al sin ufuldkommenhed: ... × arkibiskubs : ma? ra : hi? : ... ?r : ha... , idet det må henstilles som usikkert, hvorvidt arunerne med prik under skal læses som a eller æ. Men i øvrigt godtgør indskriftens rune- og sprogformer, at stenen ikke hører til øens ældste sæt; måske er den ikke engang fra periode 3 (vikingetidens sidste del), men fra middelalderen (periode 4).

Hovedparten af Bornholms runesten er kristne, dvs. enten prydet med et kors, eller indskriften indeholder en kristen formel. De ni sten, der ikke viser kristent indslag, slutter sig imidlertid i rune- og sprogformer nær til de „kristne“, og de fleste af dem tilhører det yngste runestenssæt på øen.

Vi véd fra Adam af Bremen – og på det punkt er der al grund til at stole på ham –, at bornholmerne blev kristnet af Lundebispen Egin, hvis bispetid falder fra 1060 og til hans død 1072. Han, fortæller Adam, vandt mange afguderiske folkefærd for Kristus, i særdeleshed de barbarer, som kaldes Blekinger (Pleicani) samt Goternes nabofrænder på øen Bornholm (et qui in Hulmo insula degunt affines Gothis).⁶

Det kan derfor ikke være meget forkert at regne med, at der før o. 1050 næppe har været rejst nogen kristen runesten på Bornholm. Da endvidere, som ovenfor nævnt, de bornholmske indskrifter, der ikke viser kirkeligt indslag, sprogligt og runologisk hører nøje sammen med de kristne, tør man med sindsro udvide denne bestemmelse til at gælde alle Bornholms runeindskrifter.

Hvordan er da disse indskrifters sproglige og runologiske karakteristika? Disse indskrifter der ifølge Lis Jacobsen skulle være samtidige med de to Haddebysten eller kun lidt yngre?

I artiklen Tidsfæstelse og typologi i DR sp. 1028 henregnes de bornholmske indskrifter til periode 3, dvs. perioden, der følger Efter-Jellingtiden, og som regnes at strække sig fra o. 1050– o. 1100.

Alt i indskrifterne fra periode 3 er i fuld opløsning eller udvikling, om man vil: runerne r og ʀ blandes, ensidige runer er under svensk ind-

⁶ Bernh. Schmeidler: Adam von Bremen, Hamburgische Kirchengeschichte, 1917, s. 236.

flydelse⁷ trængt ind i indskrifterne, de stungne runers antal er forøget, den nasale a-rune har fået værdien *o*, *sp* er gået over til *st*, diftongen *ai* skrives ofte *ei* etc.

De bornholmske indskrifter er kort sagt mere forskellige fra de to Sven-sten end disse er fra Helnæs-Gørlev-gruppen, den type der går forud for Før-Jelling-gruppen.

Nu kunne en streng kritiker imidlertid indvende, at vel er det klart, at der på Bornholm er tale om en efterklassisk periode, men hvem kan sige, om de bornholmske runesten er rejst så tidligt som o. 1050; hvorfor skulle de ikke kunne være fra 1075 og følgende år –, og da gælder sammenstillingen med Haddebystenene (efter Lis Jacobsens datering) jo aldeles ikke.

Denne indvending er berettiget; thi der er i det foregående kun leveret et sandsynlighedsbevis for, at de bornholmske indskrifter er yngre end o. 1050 –, men ikke hvor meget yngre. Det kan imidlertid påvises, at de typologisk ældste bornholmske indskrifter med stor sandsynlighed kan henlægges netop til årene kort efter 1050.

I den ovenfor som note 7 citerede afhandling har jeg nærmere begrundet, at de bornholmske runesten står under stærk svensk indflydelse, en påvirkning, der udstrækker sig til andre kulturelle forhold. Kaster man nu et blik ud over de 1000-tallige svenske runesten, opdager man, at der ikke i dette land findes „historiske“ runesten, der kan tidsfæstes så snævert som Jellingstenene i Danmark. Men der er dog to sæt runesten, der omtaler tidsfæstede historiske begivenheder: de såkaldte Knudsten (eller danegælds-sten) samt Ingvarstenene. De svenske danegælds-sten ligger ikke så fast i tiden som den eneste norske, der er bevaret, Evjestenen.⁸ Den er rejst over en ung mand, der faldt på Knud den stores Englandstog 1015–16, hvorfor den med sandsynlighed kan tidsfæstes til få år efter.⁹ Alle de tilsvarende svenske indskrifter er imidlertid rejst over mænd, der overlevede deres Englandstogter – men hvor længe véd vi ikke. De viser dog stort set et ret ensartet runologisk standpunkt, der svarer til den danske Efter-Jelling-type. Der er tegn på begyndende udviskning af de to r-runer, ligesom den nasalerede a-rune er ved at fortrænges af den unasalerede; formerne *uas* og *ias* bruges i nogle, *uar* og *iar* i andre indskrifter. På den anden side træffes ingen stungne runer,

⁷ E. Moltke: Vester Mariestenen VI og lidt om svensk indflydelse på bornholmske runestene, i *Danske Studier*, 1934, s. 9 ff.

⁸ Lis Jacobsen, i *Norske oldfunn*, 1933, s. 1 ff.

⁹ Evjeindskriften kan ikke bruges i jävnførelsen med de samtidige danske runcindskrifter, fordi udviklingen i de to lande er helt forskellig; fx. er den nasale a-rune allerede gået over til at blive betegnelsen for *o* på Evjestenen, jfr. i øvr. DR sp. 939 f.

ligesom o-runen endnu ikke er opfundet. Da en datering ante qvem non foreligger, kan man om de svenske danegældsstene kun sige, at de sandsynligvis fordeler sig i anden fjerdedel af 1000-tallet. De er markant forskellige fra de bornholmske indskrifter.

Vender vi os til Ingvar-stenene, ligger sagen for så vidt bedre, som her er tale om en snes indskrifter, der er rejst over mænd, som fandt døden samtidig, nemlig sammen med deres høvding Ingvar. Nu er det imidlertid så uheldigt, at Ingvars dødsår ikke kan betegnes som helt sikkert belagt. Den sene Ingvarsaga, der ikke er en egentlig saga, men mer eller mindre fri digtning om heltens rejser og bedrifter i Rusland, lader ham dø 1041, og samme år opgives i de islandske annaler. Finnur Jónsson siger kort og godt i sin islandske litteraturhistorie (s. 403), at Ingvar døde 1041, og den forsigtige Elias Wessén udtaler i fortalen til *Södermanlands runinskrifter*, at Ingvarstenenes tidsfæstelse til 1040'rne „bör kunna räknas som en tämligen säker hållpunkt i runstenarnas f. ö. så svävande kronologi“.

Undersøger vi nu den snes indskrifter, der er til rådighed i Uppland (6), i Västmanland (1), i Östergötland (1) og i Södermanland (15), fremgår det, at de står på overgangen mellem de danske indskrifers periode 2 (hvis yngste afsnit er Efter-Jelling-typen) og periode 3 (de bornholmske) med hovedvægten på periode 3, idet de nærmest står på samme standpunkt som de bornholmske indskrifter. Af stungne runer findes både e, g og y; a- og r-runerne står i udviskningens tegn, *sp* er i flere tilfælde gået over til *st* (formerne *raispi*, *raisti* og *reisti* forekommer, den sidste med den også for mange bornholmske sten typiske diftong). Vigtigt er det, at man nu kan træffe o-runen, der i Danmark (bortset fra Bornholm) først dukker op i periode 4 (middelalderen). Skønt det klas-siske runesystem således viser stærke opløsningstendenser, er det dog værd at understrege, at alle Ingvarstenene – det gælder også danegældsstenene – er ristet med de såkaldte danske runer, ikke med den såkaldte svensk-norske futhark med korte og ensidige runeformer. Disse indskrifter repræsenterer derfor ikke et isoleret svensk fænomen, men en runisk udvikling i nøje samklang med dansk runeskik (bortset fra den fra norsk lånte o-rune).

Vi kan nu rekapitulere: 1. De to Sven-sten må ses i sammenhæng, eftersom disse to i sproglig og runologisk henseende ensartede sten skylder deres tilstedeværelse i Sønderjylland en større begivenhed, der har hidkaldt kongen med hird, hær og runemestre. Denne begivenhed omtales på den ene sten som: da 'drenge' sad om Hedeby.

2. Sprogligt og runologisk, dvs. hvad runeformer, indskriftsordning og ornamentale forhold angår, tilhører de to indskrifter det ældste sæt i den såkaldte Efter-Jelling-Periode, der strækker sig fra Jelling-stenene til ca. 1025, idet ortografien i denne periode står meget langt fra de bornholmske (og de svenske Ingvarsten, jfr. punkt 3).

3. Skulle de to Haddebystens Sven og Sven konge (der sandsynligvis er identiske) være Sven Estridsøn, måtte stenene trods indskrifternes gammeldags, klassiske former være de yngste egentlige runesten i Danmark (bortset fra Bornholm), idet alle med gode grunde antager, at runestensmoden ophørte i Danmark med periode 2 (stadig undtagen Bornholm), og Sven-stenene måtte da være jævn gamle med de bornholmske runesten, skønt disses runologiske og sproglige system betegner en vidt fremskreden opløsning af de forhold, der karakteriserer Haddebystenene og i øvrigt hele Efter-Jelling-gruppen; endvidere måtte de være yngre end de svenske Ingvarsten, der tilhører 1040'rne, og hvis runologiske opløsningsproces er næsten ligeså fremskreden som de bornholmske stenes.

På rent runologisk grundlag kan man derfor slå fast, at de to Sven-sten må være noget – men det behøver ikke at være meget – yngre end den store Jellingsten, men betydelig ældre end Ingvarstene fra 1040'rne og de bornholmske indskrifter.

Først nu tør vi vende os til de historiske forhold og kan da konstatere, at dersom kun kongerne Sven Tveskæg og Sven Estridsøn kan komme på tale i forbindelse med denne diskussion, er der intet valg. Kongen er Sven Tveskæg. Han døde 1014. Før den tid er stenene rejst.

SUMMARY

Which (King) Swen laid siege to Hedeby?

I. Historical possibilities of identification.

It was in 1796 and 1857 respectively that the two runic stones Haddeby 1 and Haddeby 3, the so-called Swen-stones, were found just outside the Viking town of Hedeby. The inscription on them – see above p. 312 f. – runs as follows in English:

Haddeby 1: Thorulf, Swen's huscarl, erected this stone to Eric, his companion, who met with his death when warriors (drængs) laid siege to Hethaby; and he was »styriman« (i.e. commander of a longship for war), a very highborn »dræng«.

Haddeby 3: King Swen erected the stone to Skarthi, his huscarl, who had gone westward, but now met his death at Hethaby.

Many scholars have in the course of time made widely differing suggestions in order to relate these inscriptions to historical events. The editor of *De danske Runemindesmærker* (1893–1908), L. Wimmer, looked upon them as »historical« inscriptions, and he identified the (king) Swen mentioned on them with Swen Forkbeard (d. 1014). In 1932 Lis Jacobsen excluded them (with reason) from her short list of positive »historical« inscriptions that would allow definite datings in the field of runology. Motivated runologically she then, in 1935, argued historically in favour of tracing them back to Swen Forkbeard's daughter's son King Swen Estridsson (d. 1074).

Modern critics lay down very strict rules before allowing a runic inscription to be linked with historical facts. These are: agreement between the period of the type of inscription and the period of the historical data (names etc.) and an adequate conformity of the text as shown by an exact evaluation of the sources. These requirements greatly limit the possibility of an acceptable solution. An analysis of the written sources about the two kings that could be in question produces this result:

I. There is one possibility that it is Swen Forkbeard. By combining our knowledge of his expeditions to England after 994 (Ags. Chron.) and the testimonies of Thietmar and Adam of Bremen that he surrendered his land to the Vikings (the Swedish king's conquest) with the report by the Bishop of Schleswig from 1000 that Hedeby had been laid waste and the church deserted in his barbarian-infested See (Vita Bernwardi), there is a logical basis for reconstructing a situation in which Eric and Skarthi, commemorated on the runic stones, fell during Swen Forkbeard's siege of Hedeby, after the town had been taken by the Swedish king. This was after Swen had been on an expedition »westward«, meaning England, at the end of the 990's.

II. There is no possibility that it could have been Swen Estridsson. Lis Jacobsen's argument that the runic stones should be seen in connection with Harald Hardradi's devastation of Hedeby is not tenable. The requirements for conformity have not been satisfied. One reason is that the honorific designation »drængs« cannot be applied to the enemy but only to the warriors of

Swen, the chieftain, and the other is that Swen Estridsson could not possibly have been on an expedition to England at that time. Nor can any other historically justified situation be found that has any connection with the stones.

The conclusion then is that the (king) Swen of the runic stones must be identified according to chronological criteria. If the result of this should be Swen Forkbeard, it can be fitted into a historical situation which is logically feasible, but which by no means has to be the true one. By dating the stones to a later period or differently no possibility remains for their inclusion in a historical context.

II. Runic Dating.

In *Danmarks runeindskrifter* by Lis Jacobsen and Erik Moltke (1937-42), where the first and third Haddeby stones are numbered 1 and 3 (for text see p. 312 f.), it is suggested that the King Swen mentioned on Haddeby 3 could be either Swen Forkbeard († 1014) or Swen Estridsson († 1074). Erik Moltke estimates that he is the first mentioned king, while Lis Jacobsen asserts that he is the second. Two papers (1932 and 1935) by Lis Jacobsen on this subject (with greatly differing points of view) are analysed critically. It is shown: 1) that the Swen on the two stones is in all probability the same man, meaning Swen, a king. - 2) that the two stones considered runologically (i.e. runic form, stop signs, arrangement of characters and ornamentation) as well as linguistically not only belong to the so-called Post-Jelling period (which here is taken to last from about 975 to c. 1025 "after which year hardly any runic stones were raised in Denmark except on Bornholm"), but without doubt date from the early part of this period. - 3) the runic stones on Bornholm are all later than c. 1050. Their runological and linguistic development is far superior to that of the two Haddeby stones. - 4) the dating of the Swedish »Cnut stones«, which tell of Cnut the Great's danegeld, has not been definitely determined, as they were erected over Vikings who had survived the expeditions to England; they seem likely to date from the second quarter of the 1000's, and as far as development goes their stage is close to that of the Haddeby stones. - 5) the Swedish Ingvar stones, carved with Danish runes, are all likely to date from the 1040's. Their runic and linguistic forms correspond most closely to those found on Bornholm.

Conclusion: The old forms *ias* and *uas* (as compared with the later *iar* and *uar*) etc. show that the stones come from the earlier part of the Post-Jelling period; but the pointed runes, *e* and *g*, as well as the long prepositional forms *eftir*, *uftir* (Jelling: *uft*, *aft*) indicate the advent of another generation; the two Haddeby stones may only be a few years later than Harald Bluetooth's death (at the latest 987), which in Erik Moltke's opinion took place about 20 years after he had erected the great Jelling stone. "When we turn to the historical evidence we find that when it can only be a question of either Swen Forkbeard or Swen Estridsson the choice is straightforward. The king is Swen Forkbeard. He died 1014. The stones were raised before that time".